

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)
Volume 5 Issue 3 p. 59-66, May 2013

Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Kürt Politikası *The Kurdish Policy of the First Turkish Parliament*

Prof. Dr. Mehmet Evsile
Ondokuz Mayıs Üniversitesi- Samsun

Öz: Bu makale, günümüzde yeniden tartışmaya açılan Kürt sorunu hakkında tarihî uygulamayı ortaya koyarak günlük tartışmalara ışık tutmaktadır. Kongreler, Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldıktan sonra ve özellikle Londra ve Lozan Konferansları sırasında bu konu ile ilgili tartışmalar yapılmıştır. Bu çalışmada ağırlıklı olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları'ndan taranan bilgiler kullanılarak ilk Meclis'in ülke bütünlüğünü İslam dini vasıtasıyla sağlayacak politikalar uyguladığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kürt Sorunu, Türkiye, TBMM

Abstract: Relying on the minutes of secret sessions in the Turkish Parliament on the Kurdish Issue, this study sheds lights on the contemporary debates of the issue. The Kurdish Issue was discussed in the Congresses during the Turkish Independence War (1919-22), in the Turkish Parliament just after its inauguration in 1920 and in the London and Lousanne Conferences (1922-23). The research reveals that the first Turkish Parliament implemented policies to unite the state through Islam.

Key Words: Kurdish Conflict, Turkey, Turkish Parliament

Giriş

Millî mücadelenin başlangıcında, bu mücadelenin hedefi tespit edilirken bir ülke bütünlüğü kavramı içerisinde düşünülmüştür. Nitekim Erzurum ve Sivas Kongreleri beyannâmelerinin ilgili maddesinde, “Mondros Mütarekesiyle sınırlarımız içinde kalan ve her bölgesinde olduğu gibi Doğu Anadolu vilâyetlerinde de ezici çoğunluğu Müslümanlar teşkil eden, ekonomik ve kültürel üstünlüğü Müslümanlara ait bulunan ve birbirinden ayrılması mümkün olmayan din ve soydaşlarımızın oturduğu ülkemiz...” ibaresi ile Kürtlerin de bu bütünlük içinde buldukları ifade edilmiştir¹.

Erzurum Kongresinden sonra, Mustafa Kemâl Paşa, Mutki'de Aşiret Reisi Hacı Musa Bey, Bitlis'te Küfrevîzade Şeyh Abdülbaki Efendi, Şırnaklı Abdurrahman Ağa, Derveş'li Ömer Ağa, Muşş'lı Resul Ağa, Norşins'li Şeyh Ziyaettin Efendi, Garzan'da Cemil Çeto Bey ve eski milletvekillerinden Sadullah Efendi ile Şeyh Mahmut Efendi'ye birer telgraf göndererek kongrede alınan kararları bildirmiş ve millî mücadeleye davet etmiştir².

¹Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri* (Ankara: TTK Yayını, 1986), s. 208-209.

²M.Kemâl Atatürk, *Nutuk, Vesikalar, Cilt:III* (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1982), s. 937-945.

Daha sonra Misak-ı Millîde, “Osmanlı Devleti’nin Arap olmayan Müslüman çoğunlukların bulunduğu bölgeler için bağımsızlık talep eder” tarzındaki ifade, Kürtleri de içine aldığı şeklinde yorumlanmaktadır³.

1- Kürt Politikası Konusunda Bakanlar Kurulu Talimatı

Elcezire cephesi Komutanı Nihat Paşa’ya 27 Haziran 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemâl imzası ile gönderilen Bakanlar Kurulu talimatı⁴:

1- Tedricen bütün memlekette ve geniş ölçüde doğrudan doğruya halk tabakalarının ilgili ve etkili olduğu surette mahallî idareler kurmak iç politikamızın gereğidir. Kürtlerin oturdukları yerlerde ise, hem iç politikamız hem de dış politikamız açısından tedricen mahallî bir idare kurmayı lüzumlu görmekteyiz.

2- Milletlerin kendi kaderlerini kendilerinin idare etme hakkı bütün dünyada kabul edilmiş bir prensiptir. Biz de bu prensibi kabul etmişiz. Tahmin olunduğuna göre Kürtlerin bu zamana kadar mahallî idareye ait teşkilâtlarını tamamlamış ve lider ve nüfuzlu kişileri tarafından bu amaç için bizim tarafımızdan kazanılmış olması ve kararlarını ortaya koydukları zaman kendi kaderlerine zaten sahip olduklarını Türkiye Büyük Millet Meclisi idaresinde yaşamaya talip olduklarını ilân etmelidir. Kürdistan’daki bütün çalışmanın bu amaca yönlendirilmesi Elcezire Cephesi Komutanlığına aittir.

3- Kürdistan’daki Kürtlerin Fransızlar ve özellikle Irak hududunda İngilizlere karşı düşmanlıklarını silâhlı mücadele ile değiştirilemez bir dereceye vardırarak ve yabancılarla Kürtlerin birliğine engel olmak, tedricen mahallî idareler kuruluşunu hazırlamak ve bu suretle kalben bize bağlılıklarını sağlamak Kürt reislerinin idarî ve askerî makamlarla görevlendirilerek bize bağlılıklarını güçlendirmek gibi bir hareket tarzı kabul olunmuştur.

4- Kürdistan iç politikası Elcezire Cephesi Komutanlığı tarafından yönetilecektir. Büyük Millet Meclisi başkanlığı ile muhabere eder. Vilâyetler tarafından takip edilecek hareketi düzenlemek ve birleştireceği için reislerin ve idarî memurların muhatabı cephe komutanlığıdır.

5- Elcezire Cephesi Komutanlığı idarî ve adlî veya malî değişiklik ve düzenlemelere lüzum gördükçe bunun uygulamasını hükümete teklif eder.

Bu konu, 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilât-ı Esasiye Kanunu ile de anayasal bir statüye getirilmiştir. Bu kanunun 11. maddesinde vilâyetlerin, 16.maddesi ile de nahiyelerin mahallî anlamda muhtariyet sahibi oldukları şeklinde düzenlemeler yapılmıştır⁵.

2- Elcezire Cephesi Komutanı Nihat Paşa’nın Kürt Aşiretlerle Temasları

Bu talimatı aldıktan sonra Nihat Paşa’nın icraata başlamış olduğu anlaşılıyor. Buna göre Nihat Paşa, Mondros Mütarekesi imzalandıktan sonra İngiliz ve Fransızların cephe bölgesinde Arap ve Kürt aşiretlerle diyalog kurarak, onları Osmanlı hükümetinin parçalandığı, Türk ordusunun silâhlarının alındığına ikna etmeye çalıştıklarını görmüştür. Cephe komutanlığı görevine başladıktan sonra bu aşiretlerle temasa geçerek İngiliz ve

³Erik Jan Zürcher, *Millî Mücadelede İttihatçılık*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008), s.47, 27 no.lu dipnotu.

⁴22.7.1922, *TBMM, TBMM Gizli Celse Zabıtları, Cilt:3*, (Ankara: Türkiye İş Bankası Yayını, 1985), s. 550-551.

⁵Suna Kili ve Şeref Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri*, (Ankara: Türkiye İş Bankası Yayını, 1985), s.92- 93.

Fransız propagandasının yanlış olduğunu, millî hükümetin birinci dünya harbinden önceki durumdan daha güçlü olduğunu ve ülkenin kaderini elinde tuttuğunu ifade ederek yazılı beyannâmeler ve memurlar göndererek karşı harekete geçtiğini ifade etmektedir. Bu faaliyetlerin sonucunda birçok aşiret reisinin ve Irak ve Musul'daki ihtilâl cemiyetlerinin yetkililerinin Diyarbakır'a gelerek hükümetin varlığını gördüklerini, kendisinin de eski bir devlet geleneği olarak bu gelenlere hediyeler verdiğini, bu aşiretler arasında silâhın makbul bir hediye olması dolayısıyla bunlara silâh hediye ederek karşılık verdiğini⁶, bu dönemde yaklaşık olarak 120 civarında silâhın hediye olarak dağıtıldığını ifade etmiştir⁷.

Bu şekilde millî hükümete bağlanan aşiretlerden Şemmar aşireti ile Nusaybin civarında İngilizler ile birlikte hareket etmek istemeyen aşiretlere musallat olan İngiliz yanlısı aşiretlerin etkisiz hale getirildiğini, Akkidan aşireti ile Fırat vadisinde bulunan Fransızları hezimete uğrattıklarını ifade etmiştir. Cebve aşiretine maaş bağlamak suretiyle Fransızlarla işbirliği yapmalarını önleyerek millî hükümete bağladığını, bu aşiret bölgesinde devlet adına vergi tahsilinin başladığını anlatmaktadır. Habur vadisinde nahiyeler teşkil edilerek idarî düzenlemeler yapıldığı, Viranşehir ile Mardin arasındaki aşiret reislerinden Dirikli, Hacı Necim, Salih ve Davut ağaların Milli aşireti isyanını bastırmada birlikte hareket ettiklerini; Haço aşireti isyanının bastırılmasında ise bölgedeki aşiret reislerinden Çelebi, Gercüşlü İbrahim, Ahmet Süleyman ve İzzeddin Bey'in askerî birliklerle beraber hareket ettiklerini ifade etmektedir. Midyat'la Siirt arasında bulunan Arapyan aşiretinin reisi Çelikli Abdülkerim'in bölgenin güvenliğinin sağlanmasına yardımcı olduğunu; İngiliz binbaşısı Tuvbel refakatinde Kürtçülük propagandası yapanların başka bir Kürt aşireti tarafından yakalanarak hükümete teslim edildiği anlatılmaktadır⁸.

Bunlardan başka Siverek Belediye Başkanı Mehmet Emin Efendi ve Nusaybin Kaymakamının ordunun iaşesi konusundaki yardımı, Elâzığ askerî müteahhidinin orduya erzak temini konusundaki katkıları da dile getirilmiş, bu şahısların hizmetleri Nihat Paşa tarafından takdir edilerek ödüllendirilmiştir⁹. Böylece bölgedeki aşiret reisleri ve nüfuzlu kimseler, "millî hükümet adına kazanılmıştır"¹⁰. Elcezire Cephesi bölgesinde hükümete bağlılık arzetmeyen sadece Milli ve Haço aşiretleri kalmıştır¹¹.

3- Kürt Liderlerin Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Bağlılık Mesajları

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 17, 19, 24 Mart ve 7 Nisan 1921 tarihli oturumlarında bu konu gündeme gelmiştir. 17 Mart 1921 tarihli oturumda başkan, Kürdistan meselesi diye bir mesele mevcut olmadığına dair doğu vilâyetlerinden gelen telgraflardan bahsederek bunlardan birini okutmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına yazılan bu telgrafta, Kürtlerin Türk birliğinden ayrılmak istemedikleri, Kürtlerin geleceğinin Türklerle birlikte olacağı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden başka bir kurtarıcı beklemedikleri, Misak-ı Millî dahilinde bir barış anlaşması imzalanması için hükümete yardımcı olacaklarının anlatıldığı bu telgrafın altında İzoli Aşireti Reisi Hacı Fiya Sebati, Bariçkân Aşireti Reisi Halil, Bükler Aşireti Reisi Hüseyin, Ulemayı Ekrattan Halil, Zeyve Aşireti Reisi Halil, Ulemayı Ekrattan Hafız Mehmet, Eşraf-ı Ekrattan

⁶ 22.7.1922, TBMM, TBMM GCZ, Cilt:3, s. 553.

⁷ 22.7.1922, TBMM, TBMM GCZ, Cilt:3, s. 554.

⁸ 22.7.1922, TBMM, TBMM GCZ, C:3, s. 554-555.

⁹ 22.7.1922, TBMM, TBMM GCZ, C:3, s. 555.

¹⁰ 22.7.1922, TBMM, TBMM GCZ, C:3, s. 556.

¹¹ 22.7.1922, TBMM, TBMM GCZ, C:3, s. 562.

Hüseyin, Eşraftan Bulutlu İbrahim, Eşraf-ı Ekrattan Zebuhlu Halil, Aluçlu Aşireti Reisi Mehmet, Ulemayı Ekrattan Bekir Sıtkı, Ulemayı Ekrattan Rüştü, Eşraf-ı Ekrattan İzdelili Fehim, Cürdi Aşireti Reisi Mehmet, Deyükân Aşireti Reisi Hüseyin, Eşraftan Necil, Eşraftan Sadık imzaları bulunmaktadır¹².

19 Mart 1921 tarihli oturumda, 14 Mart 1921 tarihinde İçişleri Bakanlığından Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına gönderilen ve Van Vilâyetinden alınan bir telgraf metni okunmuştur. Burada da Kürdistan meselesi mevcut olmadığı, kendi seçtikleri milletvekillerinin Büyük Millet Meclisinde kendi adlarına hükümet ettiğini, Londra Konferansında Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin gönderdiği delegelerin kendilerini de temsil ettiklerini, bu hususun İtilâf Devletleri temsilcilerine de bir telgrafla bildirildiği ifade edilmektedir¹³.

24 Mart 1921 tarihli oturumda da bir Kürdistan meselesi mevcut olmadığına dair gelen telgraflardan bahsedilerek, telgraf gönderen kişiler şu şekilde ifade edilmiştir¹⁴: Midyat'ta Salhan Aşireti Reisi Ramazan Ağa, Çemişkezek Belediye Müfettişliği, Hüseyinkef aşiretleri ve ahalisi, Şirvan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Kangal'da Canik Aşireti Reisi Mustafa Bey, Bitlis Meşayihinden Abdülbaki Efendi, Palo ahalisi, Bitlis'te Meşayihden Şeyh Alâeddin, Hizan'da Selâhaddin Ağa, Ahlat eşrafı, Şırnak eşrafı, Şırnak Aşiret Reisi, Hısnımansur ahalisi, Kâhta aşiret reisleri.

7 Nisan 1921 tarihli oturumda ise bölgedeki Arap ve Kürt aşiretlerinin Elcezire Hareket-i Vataniye Reisi Mirliva Hacim Paşa vasıtasıyla gönderdikleri telgraf okunmuştur. Bu telgrafta, Londra'daki barış konferansının Arap ve Kürtlerin ayrılmak istedikleri hakkındaki Avrupa devletlerinin propagandasının protesto edildiği, bunun aksine Kürt ve Arap unsurların birlik fikrini daha fazla güçlendirdiği ifade edilmektedir¹⁵.

Ancak 8 Nisan 1921 tarihinde Koçkiri aşiretlerinden yedisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne başvurarak burada bir il kurulması ve başına da bir Kürt valinin getirilmesini¹⁶; 25 Kasım 1920 tarihinde ise, Batı Dersim aşiretleri Diyarbakır, Elazığ, Van ve Bitlis vilâyetlerinde bağımsız bir Kürdistan kurulmasını istemişlerdir¹⁷.

Aynı konu Lozan Barış Konferansı sırasında da gündeme gelmiştir. Görüşmeler sürerken İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un Kürtleri ve onların seçtikleri milletvekillerini aşağılayan bir konuşma yapması üzerine, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına hitaben, Rişvan Aşireti Reisi Hacı Mehmet, Zorkûn Aşireti Reisi Haydar, Merdis Aşireti Reisi Şükrü, Kâzru Aşireti Reisi Bedri, İzoli Aşireti Reisi Süleyman imzalarını taşıyan bir telgraf gönderilmiş ve 5 Şubat 1923 tarihinde genel kurulda okunmuştur. Bu telgrafta özetle, Curzon'un Londra'da Kürtler hakkındaki sözlerinin bölgede acı tebensümle karşılandığı, bu sözlerin izzetinefislerini yaraladığı ve Curzon'un ifadelerini reddettiklerini; İngilizlerin müslümanlara karşı uyguladığı bölme politikalarının farkında olduklarını ve buna fırsat vermeyeceklerini, yakın zamanda İngilizleri topraklarımızdan atacağımızın İngiliz gazeteleri vasıtasıyla Curzon'a bildirilmesini rica etmişlerdir¹⁸. Aynı gün genel kurula sunulan diğer bir telgraf da Cibranlı Aşireti Reisi

¹² TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt:9, Ankara, 1954, s.132-133.

¹³ TBMM, TBMM ZC, C:9, s.140-141.

¹⁴ TBMM, TBMM ZC, C:9, s. 214.

¹⁵ TBMM, TBMM ZC, C:9, s. 374.

¹⁶ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü III*, (Ankara:Türk Tarih Kurumu Yayını, 1995), s.486.

¹⁷ Age, s.297.

¹⁸ 5.2. 1923, TBMM, TBMM Zabıt Ccridesi, Cilt: 27, (Ankara, 1960) s. 165.

Kasım, Belediye Reisi Ahmet, Ulemadan Halit, Meşayihden Ahmet, Eşraftan Halil ve Mehmet Ali imzalı olup, Muş milletvekili İlyas Sâmî Bey'e hitaben yazılmıştır. Bu telgrafta da Kürtlere yöneltilen tahkiri protesto eden İlyas Sâmî Bey'e şükranlarını arz ederek, Curzon'un millî hükümetin kurulduğu ve Kafkas-Ermeni harekâtının yapıldığı sıralarda Kürtleri kendi politikalarına inandıramadığını, Kürtlerin, milletvekillerini serbest kararları ve oyları ile seçtiklerini, Mustafa Kemâl Paşa'nın bütün milletin itimadını kazanmış ve yüksek bir mevkie ulaşmış olduğunu, Türklerin ve Kürtlerin ayrılık kabul etmez bir bütün oluşturduklarını; Kürtlerin islâmîyeti bırakıp para, söz veya hiçbir kuvvetle İngilizleşmeyeceklerini, bağlı oldukları yerlere sadakate devam edeceklerini ifade etmişlerdir¹⁹. 17 Şubat 1923 tarihinde de, Londra Barış Konferansında Lord Curzon'un beyanatı dolayısıyla Bitlis Meşayihinden bir telgraf alınmıştır²⁰.

4- Kürt Politikasının Diplomatik Sonuçları

Bu gelişmeler, diplomatik alana da yansıtılarak Londra Konferansı ve Lozan Barış Konferansında Türkiye'nin tezlerine dayanak teşkil etmiştir. İlk olarak konu Londra Konferansında gündeme gelmiştir. 26 Şubat 1921 tarihinde İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nda Lord Curzon ve Bekir Sami Bey arasında yapılan bir toplantıda Bekir Sami Bey, Kürdistan halkının Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde milletvekilleri vasıtasıyla tamamıyla temsil edildiğini, kendisinin bizzat Türkleri nasıl temsil ediyorsa, Kürtlerin de aynı şekilde meşru temsilcisi olduğunu, bu iki ırkın birbirine ortak kültür, ortak duygu ve ortak dinî bağlar ile bağlı olup Kürtlerin daima Türkiye ile bölünmez bir bütün teşkil ettiklerini ilân etmiş olduklarını ve her ne kadar mütarekeyi müteakip İstanbul'da kurulmuş küçük bir komite üyeleri Kürdistan istiklâlini talep etmişlerse de bunların Kürt milleti adına harekete yetkili olmadıkları gibi şahsî sebep ve menfaatler ile hareket ettikleri, nitekim bütün Kürtler ve hattâ İstanbul Kürtleri tarafından bile reddedilmiş olduklarını ifade etmiştir. Bekir Sami Bey, ayrıca Ankara Hükümetince vazedilen anayasa gereğince bazı konularda vilâyetlerin muhtariyet yönetiminden istifade etmekte olduklarını, eğer Kürtler çoğunluk teşkil ettikleri yerlerde halk isterse Türkiye'nin buralar için mahallî muhtariyet vermeye hazır olduğunu, Kürtlerin yoğunluk teşkil ettiği yerlerin bilhassa Bitlis ve Van vilâyetleriyle Musul vilâyetinin bir kısmından ibaret olduğunu söylemiş; muhtariyet (autonomy) kelimesinden ne anlam kastedildiğinin sorulması üzerine, bu muhtariyetin yalnız Kürt vilâyetlerine münhasır olmayıp bütün vilâyetlere şamil olduğunu ve vilâyetlerin kendi bütçelerini kendilerinin düzenlemesi ve mahallî işleri kendilerinin idare etmeleri demek olup bir adem-i merkezîyetten ibaret olduğunu ifade etmiştir²¹.

Bekir Sami Bey'in sözlerinden muhtariyet uygulamasının geniş anlamda bölgesel bir uygulama olmayıp, vilâyetler ölçeğinde olacağı; bunun sadece malî ve idarî boyutunun olacağı, siyasî, askerî, ekonomik, diplomatik ve diğer boyutlarının düşünülmediği anlaşılmaktadır. Ayrıca Kürt halkı adına yoğunluk teşkil ettikleri Bitlis ve Van vilâyetlerinin bu kapsamda düşünüldüğü görülmektedir. 1914 yılı itibarıyla Bitlis vilâyetine bağlı yerlerin Ahlat, Hizan, Mutki, Siirt, Eruh, Pervari, Şirvan, Garzan, Genç, Çapakçur, Kulp, Muş, Bulanık, Sason, Malazgirt, Varto; Van vilâyetine bağlı olan yerlerin

¹⁹ 5.2. 1923, *TBMM, TBMM ZC, Cilt: 27*, s. 165.

²⁰ 17.2. 1923, *TBMM, TBMM ZC, Cilt: 27*, s. 357.

²¹ *Atatürk'ün Millî Dış Politikası, Cilt:1*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını, 1981), s.306-307.

Erciş, Çatak, Adilcevaz, Gevaş, Hakkâri, Çölemerik, Mahmudiye, Şemdinli, Güvar, Hoşab olduğu bilinmektedir²².

Lozan Barış Konferansında, 23 Ocak 1923 tarihli oturumda bir konuşma yapan İsmet Paşa, “Kürtlerin Türklerle birlikte yaşamak istemedikleri iddiası hiç de doğru değildir.

Gerçekten, yüzyıllardır bu iki halk, soy, inanç, özlem ve töre bakımından olduğu kadar, gelenek ve görenek bakımından da ortak bağlarla birleşmiş olarak tam bir uyum içinde yaşamaktadırlar; Kürtlerin kendi istekleriyle Türk yönetimi altına geçtiklerini ve kaderlerini Türkiye’nin kaderine bağladıklarını tarih göstermektedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Türklerin olduğu kadar Kürtlerin de hükümetidir. Çünkü Kürtlerin gerçek ve meşru temsilcileri Millet Meclisine girmiştir ve Türklerin temsilcileriyle aynı ölçüde ülkenin hükümetine ve yönetimine katılmaktadırlar ... İngiliz temsil heyetinin söylediğine göre, İngiltere Kürtlere özerklik vermek isteğinde imiş de Türkiye bunu vermeye yanaşmıyormuş.

Kürtler, Türkiye’de her zaman yurttaşlık haklarından yararlanmışlardır; siyasi ve sosyal bakımlardan, her zaman işbirliği yaptıkları Türk hükümetini hiçbir zaman yabancı bir hükümet saymamışlardır. Büyük Millet Meclisi’nde vekilleri vardır, hükümet ve yönetim işlerine etkili olarak katılmaktadırlar.

Kullanılan ad ne olursa olsun, gerçekte bir sömürge olacak bir ülkede, yabancı bir devletin uyruğu durumuna geçmek üzere, şimdiki durumu değiştirmek isteyecek tek bir Kürt bile yoktur.

Böyle bir durumda, kendilerini temsil etmeyecek bir hükümet ve parlamentoca uzaktan yönetilecek olan ülkelerinin kaderi üzerinde hiçbir gerçek etkileri olmayacağını, Kürtler bilmektedirler.

Yurttaşlık haklarını ve yetkilerini kapsamayacak olan ve sözde özerk bölgelerin halklarına tanınacak haklar, Kürt soyu gibi üstün bir soyu tatmin etmeyecektir” sözleriyle ifade etmiştir²³. Böylece İsmet Paşa, Kürtler için “vatandaşlık” statüsünün “özerklik” statüsünden üstün olduğunu vurgulamaya çalışmıştır.

Buna paralel olarak aynı tarihlerde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde de benzer tartışmalar olmuştur. 25 Aralık 1922 tarihli bir gizli oturumda, kendisine bu konuda bir soru sorulması üzerine Hüseyin Rauf Bey, “Türkiye halkı ile mukadderatları birdir, her şeyleri birdir, gayeleri, dinleri birdir. Ekalliyetler bunlara teşmil olunamaz. Bugün Kürt için ekalliyet mevzuu bahis etmek Türk için ekalliyet bahsetmek demektir. Şu halde bu tamamen reddolunmuştur” diyerek hükümetin görüşünü ifade etmiştir²⁴.

4 Mart 1923 tarihli gizli oturumda söz alan Erzurum milletvekili Hüseyin Avni Bey, “Kürtler, Türk kültürü ile büyümüştür. Türkten başka bir şey değildir” diyerek iki unsur arasında kültür birliğine dikkat çekmiştir²⁵.

6 Mart 1923 tarihli gizli oturumda Musul meselesi görüşülürken Bitlis milletvekili Yusuf Ziya Bey, Kürdü Türkten ayırmamak gerektiğini, bu iki unsurun birbirinden ayrılmasının ikisinin de akıbetini söndüreceğini söylemiştir²⁶.

²² Kemâl Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010), s.366-368 ve 382-384.

²³ *Lozan Barış Konferansı, Cilt:1* (Çev: Seha L. Meray), (İstanbul: Yapı Kredi Yayını, 2001), s.348-350.

²⁴ Hüseyin Rauf Bey (Sivas), 25.12.1922, *TBMM, TBMM GCZ, C:3*, s. 1153.

²⁵ Hüseyin Avni Bey (Erzurum), 4.3.1923, *TBMM, TBMM GCZ, Cilt:4*, s. 94.

²⁶ Yusuf Ziya Bey (Bitlis), 6.3.1923, *TBMM, TBMM GCZ, Cilt:4*, s. 162-164.

Lozan'da İsmet Paşa ile yapılan görüşme sırasında İngiliz temsilcisi Lord Curzon, İngiliz yönetiminin amaçlarından birinin bölge için özerklik sistemi kurmak olduğunu söylemiş ise de²⁷, 24 Temmuz 1923 tarihinde müttefik devletlerle Türkiye arasında imzalanan Lozan Barış Anlaşması'nda Kürt bağımsızlığı veya özerkliği, Kürdistan ve Kürtler hakkında hiçbir madde yer almamıştır.

Her ne kadar Lozan Barış Anlaşması'nın 39. maddesinin dördüncü paragrafında, "Herhangi bir Türk uyruğunun, gerek özel veya ticarî ilişkilerinde gerek din, basın veya herhangi yayın konuları ve gerekse açık toplantılarda herhangi bir dili serbestçe kullanmasına karşı hiçbir kayıt konulmayacaktır"; beşinci paragrafında "Resmî dil mevcut olmakla birlikte Türkçeden başka bir dil konuşan Türk uyruklarına, mahkemelerde kendi dillerini sözlü olarak kullanabilmeleri bakımından uygun olan kolaylıklar sağlanacaktır" ibareleri bugüne kadar Kürtler için de bir kolaylık olarak uygulanmışsa da bu paragrafın doğrudan Kürtler için yapıldığı tartışılabilir. Çünkü bu maddenin de içinde bulunduğu Üçüncü kesim, "Azınlıkların Korunması" başlığını taşımaktadır²⁸. Halbuki Lozan Anlaşması ile Kürtler azınlık değil, vatandaş olmuşlardır.

Sonuç

Giriş bölümünde de ifade edildiği gibi bu dönemde Müslüman çoğunluğun oluşturduğu bir ülke bütünlüğü hedefine ulaşacak politikalar uygulandığı görülmektedir. Bu, coğrafi temelli bir birliktir. Nitekim Atatürk de 18 Kasım 1922 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı bir konuşmada, "Bu meclis, Türkiye milletinin meclisidir. Türkiye halkının meclisidir. Bunun sıfatı, bunun selâhiyeti yalnız Türkiye halkının, Türkiye milletinin, devletinin hissiyatına, mukadderatına aittir" diyerek bu çerçevede açıklamalarda bulunmuştur²⁹.

Millî mücadele dönemindeki olumsuz şartlar içinde Türk ve Kürt unsurun birlikte yaşayabilmeleri için bulunan bu ortak zemini sağlayan formül, bugünkü tartışmalara da ışık tutacak mahiyettedir. Bu tarihî tecrübe, ülke bütünlüğü içinde, birlikte yaşama azmini taşıyan unsurlar için yeterli bir ortak payda teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

- Atatürk, M.Kemâl. *Nutuk, Cilt:III, Vesikalar*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1982.
Atatürk'ün Millî Dış Politikası, Cilt:I. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını, 1981.
 Jaeschke, Gotthard. *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*. Ankara: TTK Yayını, 1986.
 Karpat, Kemâl. *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.
 Kili, Suna ve Şeref Gözübüyük. *Türk Anayasa Metinleri*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayını, 1985.
Lozan Barış Konferansı Cilt:1 (Çev: Seha L. Meray), İstanbul:Yapı Kredi Yayını, 2001.
 Sarıhan, Zeki. *Kurtuluş Savaşı Günlüğü III*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, 1995.
TBMM Gizli Celse Zabıtları, Cilt:3, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayını, 1985.
TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt:9,Ankara, 1954.
TBMM Zabıt Ccridesi, Cilt: 27, Ankara, 1960.
Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, Lozan (1922-1923). Ankara: Dışişleri Bakanlığı Yayını.

²⁷ *Lozan Barış Konferansı, Cilt:1*, s. 360.

²⁸ *Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, Lozan (1922-1923)*, (Ankara: Dışişleri Bakanlığı Yayını), s. 184-185.

²⁹ Gazi Mustafa Kemâl Paşa (Ankara), 18.11.1922, *TBMM, TBMM GCZ, Cilt:3*, s. 1051.

Zürcher, Erik Jan. *Millî Mücadelede İttihatçılık*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.